

NOTA ALLARGASSADA DELS EDITORS

Quan Gabriel Ferrater, als onze anys, començà el batxillerat a l'Institut de Reus, a l'escola infantil tan sols hi havia anat un any, el necessari per a la preparació de l'examen d'ingrés. De la seva primera educació, se n'havia responsabilitzat la seva mare, Amàlia Soler, una dona culta, lectora assídua a la respectable biblioteca que havia anat formant el seu pare, Ricard Ferraté —un advocat lletraferit— que regentava una empresa familiar d'exportació de vi.

En acabar el quart de batxillerat, l'any 1937, Gabriel Ferrater hagué d'interrompre els estudis a causa de la guerra. Fugint dels bombardeigs, la família Ferraté es refugià primer al Mas Picarany, prop de Reus, i ben aviat a Barcelona. L'any següent, el pare aconseguí que el nomenessin cònsol a Bordeus. Durant uns anys, Gabriel Ferrater estudià en *lycées* francesos, si bé el darrer curs no arribà a examinar-se. Sabem que aquests anys escolars a França li inculcaren un conscienciós respecte pels clàssics de la literatura europea, alhora que li permeteren lectures de grans contemporanis francesos: Gide, Sartre, Céline... que difícilment hauria pogut fer a Catalunya.

A la fi del 1941, instaurada la dictadura a Espanya, Gabriel Ferrater tornava a ésser a Reus. L'administració franquista no li reconegué el curs de batxillerat fet durant la República ni li convalidà cap estudi fet a França, de manera que, preparant-se tot sol, es presentà a examen i aprovà els cursos quart i cinquè de batxillerat. Però quan planejava d'enllestir aviat els estudis secundaris, l'exèrcit espanyol el cridà a files i hagué de complir dos anys i escaig de servei militar, destinat a Osca i Barbastro. Demanà llibres a la família i li'n feren arribar. El seu germà Joan donà compte que, entre altres, llegí Ortega y Gasset, Husserl i Heidegger, com també que fullejà manuals universitaris de matemàtica. Llicenciat del servei militar el febrer del 1946, començà a treballar a l'empresa familiar, mentre acabava el batxillerat i es preparava per passar l'Examen d'Estat. Ho aconseguí en la convocatòria de setembre de l'any 1947, quan ja tenia 25 anys.

Tot seguit, aquell mateix setembre, arran d'un viatge a Madrid per assumptes relacionats amb l'empresa familiar, Gabriel Ferrater visità el Museu del Prado. Inesperadament, el món pictòric que hi descobria el fascinà amb els seus colors i les seves formes, amb els seus clar-obscur i les seves estructures, amb els seus contrastos i les seves simetries. Conceptualment trasbalsat pels sentits, Gabriel Ferrater es decidí a esbrinar els secrets del fenomen pictòric. Al cap de vint-i-un anys, el setembre del 1968, quatre anys abans de deixar-nos, encara en recordava l'esbalaïment cromàtic, ni que fos veladament.¹

Recordo la meua estupefacció, la primera vegada que vaig entrar en un museu consistent, quan se'm van encarar els venecians: la «glòria del color», segons que m'havien ensenyat a recitar. I el color trobava la glòria quan es feia coherent fins a la grisalla, grisalla d'aram a Tizià o grisalla de ferro al Tintoretto (per sort, no era el Louvre, on tota la grisalla és de suc de pipa). Em va costar d'aprendre què és el color «d'imaginació», però ara que ho sé una mica, penso que també és color el color «de fantasia», un blau càndid al costat d'un vermell càndid, el color de primitiu.

D'altra banda, el mes següent, a l'octubre, s'immatriculà a la Universitat de Barcelona en la secció de Matemàtica de la Facultat de Ciències —però com a alumne no oficial, a fi de poder continuar treballant a l'empresa familiar—. La decisió fou motivada segurament per la lectura entusiasta del llibre *Análisis algebraico* de Julio Rey Pastor.

Els tres anys següents, els passà entre Reus i Barcelona, estiregassat per la feina a l'empresa familiar, per l'esporàdica assistència a les classes de matemàtica i pel seu creixent interès per la pintura. Passà el curs 1948-1949 residint sol en una pensió de Barcelona. Neguitejat per la pintura, freqüentà l'Ateneu, conegué pintors, com és ara Ramon Rogent, Albert Ràfols Casamada, Maria Girona i Francesc Todó, i entrà en contacte amb el dissenyador, pintor i poeta Josep Maria de Martín amb qui establí una ferma amistat. Per raons familiars, l'any 1950 fou especialment turbulent. L'empresa familiar, que patia dificultats econòmiques des de feia temps, finalment feu fallida. Aquell any, Gabriel Ferrater el passà al Mas Picarany i es posà a pintar de manera persistent. No volia pas esdevenir pintor, només volia saber com s'ho feia un pintor perquè les seves idees i imatges esdevinguessin un quadre. Josep Maria de Martín

¹ Gabriel FERRATER. «Nota crítica sobre Carles Riba». *Serra d'Or*. Núm. 108. 15 setembre, 1968, p. 60. Reimpr. dins *Papers, cartes, paraules*. Barcelona: Quaderns Crema, 1986, p. 499.

que acompanyà amicalment les provatures pictòriques del seu amic ho explicà ben clarament.²

Aquestes provatures del Gabriel s'han de saber entendre bé. El Gabriel no havia tingut mai la pretensió de ser un pintor, ni tan sols la pretensió de ser un aficionat a la pintura. No, no era això. Jo entenc que aquestes provatures —a més, ho puc dir amb coneixement de causa, perquè les he vistes, no és que m'ho hagin explicat— s'han de considerar com uns exercicis. Un home que té una opinió de com s'ha de fer la crítica; un home, doncs, que vol analitzar l'obra d'un pintor coneixent el mecanisme com treballa el cervell a aquell pintor, quasi bé, si és molt honrat, arriba un moment que vol fer el mateix que fa el pintor. Malament, potser; però vol veure com treballa. I això és el que jo entenc que va fer el Gabriel en aquests quadros.

Ben aviat, dos fets encarrilaren —només per uns quants anys, no gaires— la vida intel·lectual de Gabriel Ferrater vers la reflexió sobre l'art de la pintura. D'una banda, a la primavera del 1951 abandonà la carrera de matemàtica, uns estudis acadèmics que no havien quallat mai del tot en el seu tarannà intel·lectual. De l'altra, la revista *Laye*, en el número 12, corresponent als mesos març-abril de l'any 1951, publicà amb les inicials G. F. el seu primer article de crítica d'art. Així, alliberat del destorb d'uns estudis matemàtics en què no avançava, es pogué dedicar de ple a escriure assíduament papers diversos sobre art fins al 1954, any del tancament de *Laye*. Les seves col·laboracions a la revista no sols foren articles d'estricta crítica pictòrica, sinó també breus, però ambiciosos, assaigs de teoria estètica.

Posteriorment, entre el 1954 i el 1955, pogué treballar fugaçment com a crític d'art per al *Diario de Barcelona*, alhora que escrivia un parell de cròniques d'art per a una revista madrilenya. Durant aquells anys, començà a fer traduccions per a diverses editorials i, entorn de l'any 1954, rebé l'encàrrec de l'editorial Seix Barral de compondre una història de la pintura hispànica contemporània. Hi treballà afanyadament durant un quant temps, però finalment, cap al 1959, deixà de banda el projecte. El seu darrer article més o menys rellevant sobre qüestions d'art data del 1957.

² Josep Maria DE MARTÍN. Declaracions fetes al programa Trossos, de TV3, en un especial sobre Gabriel Ferrater emès el 20.2.1987. Dins *Àlbum Ferrater*. Ed. de Jordi Cornudella i Núria Perpinyà. Barcelona: Quaderns Crema, 1993, p. 76-77.

Llevat dels llibres de poesia *Da nuces pueris* (1960), *Menja't una cama* (1962), i *Teoria dels cossos* (1966), aplegats en el volum *Les dones i els dies* (1968), Gabriel Ferrater no publicà cap llibre sobre matemàtica,³ art, literatura o lingüística —camps pels quals s'havia interessat, i fins i tot s'havia apassionat—. Només publicà articles esparsos, si bé havia deixat, això sí, escrits diversos sobre allò que li havia interessat en un moment o altre. Fou el seu germà Joan Ferraté qui —dels textos que ell guardava en carpetes apilades dins de baguls— anà publicant, en volums separats, aplecs antològics intitolats *Sobre literatura* (1979), *Sobre el llenguatge*, (1981), *Sobre pintura* (1981), als quals afegí *Papers, cartes, paraules* (1986) i *Cartes a l'Helena* (1995).

Gairebé tot el text del llibre *Sobre pintura* és en castellà —un fet arterosament ocultat pel títol— llevat d'una vintena de pàgines en català, discretament traduïdes al castellà en un apèndix. D'aquest improcedent equilibrisme bilingüe en resultà una edició basada en una capciosa ideologia lingüística. En la seva «Nota» introductòria Joan Ferraté afirmà que la seva edició havia estat agençada «para beneficio de lectores que no sean capaces de entender la [lengua catalana]».⁴ No explicà, és clar, què vol dir «no ser capaz de entender la lengua catalana», però no és pas inversemblant que vulgui dir alguna cosa així, com ara que «aunque sea culto, un castellanohablante no tiene por qué saber catalán y, por eso no es capaz de entenderlo». Sorpren, si més no, que Joan Ferraté sigui tan primmirat a respectar el pretès dret a no saber català que pugui tenir precisament un lector castellà que ha d'ésser prou instruït per poder entendre els múltiples idiomatismes i breus citacions en alemany, francès i italià de què estan farcits els textos de Gabriel Ferrater.

Per tal d'evitar els embulls d'aquesta mena, causats per un inacceptable enviliment lingüístic, els responsables de la present antologia hem decidit d'emprendre allò que pot fer qualsevol editor: traduir tan bé com sàpiga un llibre redactat en una altra llengua, i fer-ho amb pulcritud, sense cap recança lingüística. I això és el que hem fet.

³ En el llibre Eduard BONET i Gabriel FERRATER. *Espais de probabilitats infinits*. Barcelona: Lavínia, 1969, la col·laboració de Ferrater és limitada a qüestions de terminologia i d'exposició matemàtica.

⁴ Joan FERRATÉ. «Nota». Dins Gabriel FERRATER. *Sobre pintura*. Barcelona: Seix Barral, 1981, p. 8.

Pel que fa a l'estructuració dels textos inclosos en el llibre *Sobre pintura*, cal dir que parteix d'una divisió en quatre grans seccions. La primera secció conté cròniques d'exposicions i notes de crítiques d'art. La segona aplega capítols més o menys complets d'un llibre sobre història de la pintura hispànica contemporània, que Gabriel Ferrater mai no enllestí. La tercera consta de comentaris a obres d'alguns artistes. La quarta recull ressenyes de llibres relacionats amb l'art.

Aquesta divisió, clarament de mena arxivística, classifica els textos per gèneres d'escriptura ben diferenciables: cròniques d'actes, notes de crítica, ressenyes de llibres, alhora que agrupa en un apartat central —gairebé la meitat del llibre— fragments d'una història de la pintura hispànica contemporània, de la qual no tenim ni el pla general. De fet, en la part final d'aquest apartat, Joan Ferraté inclou un text que ell intitula en castellà «Esbozo de una introducción»,⁵ si bé aquest text, suposadament introductori d'una història de la pintura espanyola, és redactat sorprenentment en català. Tot un enigma.

Per tal d'evitar que l'edició d'un garbuix de textos de temàtiques diverses pugui desorientar el lector, els editors hem decidit d'ordenar altrament el material disponible,⁶ ben conscients que som nosaltres, i no pas Gabriel Ferrater, els qui ens arrisquem a estructurar el llibre. Creiem que la seva dedicació a l'art de la pintura abastà tres grans àmbits: la teoria estètica, la història de la pintura i la crítica de la pintura catalana. Aquesta divisió ens permet de posar en relleu que Ferrater no defugí mai la reflexió estètica i que sempre estigué molt atent a allò que s'esdevenia en la pintura catalana. D'altra banda, també ens permet de desempallegar-nos d'una història de la pintura espanyola contemporània de la qual —llevat del seu abast i de monografies aïllades, més o menys perfilades— no en sabem res.

Amb el desafortunat paràgraf amb què acaba la seva «Nota» introductòria, Joan Ferraté intentà justificar que no sols és innecessari, sinó fins i tot inconvenient incloure il·lustracions en un assaig sobre pintura.⁷

⁵ *Ibid.* p. 395.

⁶ Cal remarcar que, a més de prescindir de textos que no ens han semblat prou rellevants, n'hem inclòs dos ja publicats, però no recollits per Joan Ferrater —els textos 2 i 11 del primer apartat—.

⁷ Joan FERRATÉ. «Nota». (cit. nota 4) p. 8: «No ha parecido que fuese necesario, por más que tal vez habría resultado agradable para el lector, incluir ninguna ilustración en esta edición de unos textos que, aunque versen en su mayoría sobre pintura, deberían beneficiar al intelecto antes que a la imaginación. De no ser así, por lo demás, acaso no habría tampoco valido la pena el empeño de publicarlos.»

Tanmateix, omet de dir-nos que, sis anys abans —cal suposar que amb el beneplàcit del marmessor—, *Los cuadernos de La Gaya Ciencia*, havien publicat el text complet de la monografia sobre Picasso composta per Gabriel Ferrater.⁸ El text va acompanyat de 29 il·lustracions en blanc i negre, numerades per inserir-les correctament al text. Sens dubte, doncs, Gabriel Ferrater no pensava pas que calgués prescindir de la imatge per afavorir el pensament, ans al contrari. Per aquesta raó, els editors ens hem decidit a enriquir el text acompanyant-lo de tantes imatges com ens ha estat possible d'aconseguir.

A més a més, la il·lustració del text ens ha permès d'editar, tal volta per primera vegada, algunes «provatures» pictòriques de Gabriel Ferrater que ens revelen que, amb el pinzell a la mà, si no era prou destre, era de segur volenterosament ferm.

⁸ Gabriel FERRATER. «Pablo Picasso». Dins *Los cuadernos de La Gaya Ciencia*, vol. II: Arte y verdad. Barcelona: La Gaya Ciencia, 1975, p. 89-132.